

**Ορθόδοξη
Ομάδα
Δογματικής
Έρευνας**

Κοινωνία - Οικογένεια

Κεντρική Σελίδα

[Η θέση της γυναίκας στον Χριστιανισμό Μέρος 1ο](#) * [Η θέση της γυναίκας στην Π.Δ.](#) * [Η υποταγή της γυναίκας στον άνδρα](#) * [Πώς αναπτύσσεται μία αρμονική σχέση ανάμεσα στο ανδρόγυνο](#) * [Η θέση της γυναίκας στον Χριστιανισμό Μέρος 2ο](#) * [Η μητρότητα στο γεωτερικό «άφυλο» κόσμο](#)

Νέα σειρά: Φύλο και Ορθοδοξία

**Μια σύντομη γενεαλογική
ανάλυση της έννοιας του
«κοινωνικού φύλου» στην
δυτική φεμινιστική
θεωρία:**

**Η πορεία προς την διχοτόμηση του
ανθρώπου σε κοινωνικό και
βιολογικό, τα αναπάντητα
μεταφυσικά ερωτήματα κι οι
αποικιοκρατικές τάσεις διεθνώς**

Dr Romina Istratii, SOAS University of London

Σε αυτήν την νέα σειρά πάνω στο Φύλο και την Ορθοδοξία, η Dr Istratii θα παρουσιάσει την εξέλιξη της δυτικής φεμινιστικής θεωρίας, τους κινδύνους που ελλοχεύουν όταν δυτικές θεωρίες επεκτείνονται σε άλλες κοινωνίες χωρίς να δίδεται σημασία στις ιστορικές συνθήκες που αποτέλεσαν έναυσμα για την ανάπτυξή τους, και θα εξετάσει κάποια καίρια θέματα που θέτουν οι φεμινίστριες θεωρητικοί από την σκοπιά της Ορθόδοξης θεολογίας και με σημείο αναφοράς το Ορθόδοξο φρόνημα των Αγίων Πατέρων και Μητέρων την Εκκλησίας. Η σειρά ξεκινά με μια σύντομη γενεαλογική ανάλυση της έννοιας του «κοινωνικού φύλου» στην δυτική φεμινιστική θεωρία για να προβληματίσει την ανθρώπινη μεταφυσική που αυτή υποθέτει, υπό την επιρροή της δυτικής φιλοσοφίας και επιστημονικής σκέψης και ιστορίας.

Οποιαδήποτε γενεαλογία φεμινιστικής σκέψης οφείλει να ξεκινήσει με μια αναφορά στις συνθήκες που οδήγησαν στην ανάπτυξη του φεμινιστικού κινήματος στις δυτικές κοινωνίες για να καταλάβει ο αναγνώστης τα κίνητρα και τους απώτερους σκοπούς της φεμινιστικής θεωρίας, που είναι εν τέλει μια ιδεολογία με σκοπό της την κοινωνική αλλαγή.

Ήδη από τα 1400, γυναίκες συγγραφείς στην Ιταλία, την Ισπανία, τη Γαλλία και τη Βρετανία έγραψαν για την αρνητική εικόνα που υπήρχε για τις γυναίκες στις ανδροκρατούμενες δυτικές κοινωνίες και στα γραπτά διάσημων ανδρών στοχαστών και συγγραφέων.^[i] Καθώς αυτή ήταν μια Ρωμαιοκαθολική κοινωνία, οι αρνητικές αυτές ιδέες ήταν βασισμένες σε θρησκευτικές αξίες και εκφράζονταν συνήθως με θρησκευτικούς όρους. Ως εκ τούτου, ενώ οι θρησκευτικές πεποιθήσεις εξακολουθούσαν να έχουν ισχύ στην κοινωνία και την ανθρώπινη σκέψη, οι φεμινίστριες συγγραφείς είχαν την τάση να επικαλούνται θρησκευτική γλώσσα για να αντιμετωπίσουν αυτό που αντιλαμβάνονταν ως παραπονημένες θρησκευτικές ιδέες που διαιωνίζονταν στις ομιλίες και τα γραπτά επιφανών ανδρών.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα είναι το έργο *Μια Δικαίωση των Δικαιωμάτων της Γυναίκας* (*A Vindication of the Rights of Woman*, 1792) της Mary Wollstonecraft, στο οποίο η συγγραφέας ανέλαβε να αποδείξει ότι η διάνοια δεν ήταν αποκλειστικό προνόμιο των ανδρών αλλά και ότι οι γυναίκες μπορούσαν επίσης να σκέφτονται και να αναπτύξουν «αρετές» εάν τους επιτρεπόταν η παιδεία.^[ii] Με άλλα λόγια, οι πρώτες φεμινιστικές προσπάθειες να προωθήσουν τα δικαιώματα των γυναικών δεν απομακρύνθηκαν από θεολογικές επεξηγήσεις του ανθρώπου και του φύλου, αλλά αμφισβήτησαν τις ερμηνείες των ανδρών για την φύση της γυναίκας, όπως του Ρουσσώ (π.χ. σε σχέση με τις προθέσεις του Θεού για την ανθρωπότητα, συμπεριλαμβανομένου και του γυναικείου φύλου).

Με την πάροδο του χρόνου, οι επικλήσεις της θεολογίας στα φεμινιστικά κείμενα έγιναν πιο αρνητικές και σε

ορισμένες περιπτώσεις κατάφωρα εχθρικές απέναντι στην θεολογία. Βαθμιαία κάτω από την αυξανόμενη κυριαρχία της διανοητικής φιλοσοφίας στην κοινωνία πολλοί έγιναν πιο ειλικρινείς στην κριτική τους απέναντι στην θρησκευτική και πολιτική «πατριαρχία». Αυτό είναι εμφανές στα έργα των φεμινιστών συγγραφέων που ασχολήθηκαν με την κατάκριση των αναπαραστάσεων των γυναικών στις δυτικές βιβλικές παραδόσεις, όπως η Elizabeth Cady Stanton (1815-1902), η Mary Daly (1928-2010) και η Rosemary Radford Ruether (1936-). Εξετάζοντας τα συγγράμματα της Mary Daly, για παράδειγμα, βλέπουμε ότι αυτή (όπως και άλλες φεμινίστριες σε αυτή και σε επακόλουθες εποχές) έδωσε έμφαση στην έκφραση των θετικών χαρακτηριστικών και χαρακτηριστικών των γυναικών για να αντιστρέψει την ιστορική υποτίμηση των γυναικείων χαρακτηριστικών στα ανδρικά συγγράμματα, συμπεριλαμβανομένων και των θεολογικών κειμένων.^[iii] Όπως έχει παρατηρήσει η Linda Alcoff, το πρόβλημα για αυτές τις συγγραφείς δεν ήταν τόσο η γυναικεία φύση, αλλά η ίδια η αρσενικότητα (masculinity) και ακόμα και η «αρσενική βιολογία» (male biology).

Όλο και περισσότερο, όμως, ο κοινωνικός σεξισμός συνενώθηκε με ιδέες του φυσικού φύλου, γεγονός που μετατόπισε την προσοχή των φεμινιστών στην δυαδική σεξουαλική διαφορά.

Το δεύτερο φεμινιστικό κίνημα εισήγαγε στο λεξικό του το «κοινωνικό φύλο» (gender) ακριβώς για να στρέψει την προσοχή στις κοινωνικά καταρτισμένες αντιλήψεις και υποτιμήσεις των γυναικών υπό άνισες σχέσεις εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η κοινή αντίληψη είναι ότι η έννοια χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον καθηγητή ψυχιατρικής Robert Stoller, ο οποίος διεξήγαγε έρευνα με άτομα μη κανονικής σεξουαλικότητας και με γεννητικές δυσμορφίες για να διερευνήσει την ανάπτυξη του φύλου τους. Ο Stoller χρησιμοποίησε την έννοια gender πρωταρχικά για να αναφερθεί στον εσωτερικό ή ψυχολογικό αυτο-ορισμό των ατόμων αυτών ως γυναικών ή ανδρών.^[iv] Στην φεμινιστική χρήση του, ο όρος gender χρησιμοποιήθηκε με σχεδόν αντίθετη έννοια (την τωρινή) για να υποδηλώσει τα μεταβλητά, κοινωνικά καθορισμένα χαρακτηριστικά και τους ρόλους των ανδρών και των γυναικών, ενώ ο όρος sex που μέχρι τότε χρησιμοποιούνταν για να υποδηλώσει το φύλο γενικά αφού ο διαχωρισμός σε βιολογικό και κοινωνικό φύλο δεν είχε ακόμη εννοηθεί, περιορίστηκε να σημαίνει την γυναικεία και ανδρική βιολογία/ανατομία μόνο.^[v] Σύμφωνα με την Christine Delphy, η εξέλιξη της δυτικής φεμινιστικής θεωρίας από τους όρους του φύλου (sex) σε ρόλους των φύλων (sex roles) και τελικά σε κοινωνικό φύλο (gender) ήταν στρατηγική απόφαση που αποσκοπούσε στην υπονόμευση και «αποδυνάμωση» της ιδέας της φυσικής γυναίκας (και πιο γενικά του φυσικού φύλου).^[vi]

Σε πρώιμες φάσεις, η επίπτωση αυτού του θεωρητικού διαχωρισμού ήταν ότι το gender βασιζόταν στο sex, αυτό που η Linda Nicholson ονομάζει «βιολογικό θεμελιωτισμό» (biological foundationalism).^[vii] Η Gayle Rubin, για παράδειγμα, σε ένα τεύχος του 1975

αναφέρθηκε στο «gender/sex σύστημα» το οποίο αντιλήφθηκε ως «ένα σύνολο κανονιστικών ρυθμίσεων με τις οποίες μια κοινωνία μετασχηματίζει την γεννητικά διαφοροποιημένη βιολογία/ανατομία σε προϊόντα ανθρώπινης δραστηριότητας».[viii] Αυτό συνοψίζει την αντίληψή της ότι η γυναικεία καταπίεση είναι ένα προϊόν ενός προϋπάρχοντος κανονιστικού πλαισίου, διαιωνισμένου μέσα από τα συγγενικά συστήματα, που όριζε ανθρώπους κοινωνικά (gendered) με βάση την βιολογικά διαφοροποιημένη ανατομία τους.

Με την προσφυγή στην ψυχολογία, η Rubin ήταν επίσης αυτή που ενσωμάτωσε πιο ρητά την σεξουαλικότητα στο φύλο, συνδέοντας την ετερονομικότητα (heteronormativity) με ένα προϋπάρχον ιεραρχικό πατριαρχικό καθεστώς. Οραματιζόταν «μια κοινωνία χωρίς κοινωνικό φύλο (αλλά όχι χωρίς βιολογικά διαφοροποιημένα σώματα)» που σημαίνει ότι τα άτομα θα συνέχιζαν να θεωρούνται ανατομικά διαφορετικά αλλά αυτή η ανατομία δεν θα καθόριζε την σεξουαλικότητά τους, τις κοινωνικές τους ταυτότητες, τις θέσεις και τις συμπεριφορές τους στην κοινωνία.

Σταδιακά, οι φεμινίστριες θεωρητικοί άρχισαν να δίνουν προσοχή στις ταξινομήσεις και στην γλώσσα και πώς αυτά καθόριζαν τον τρόπο με τον οποίο τα σώματα αποκτούσαν έννοια στην κοινωνία. Αυτό οδήγησε σταδιακά και στον προβληματισμό της βιολογικά διαφοροποιημένης ανατομίας σε διμορφική.[ix] Ταυτόχρονα άρχισαν να τίθενται περισσότερα μεταφυσικά ερωτήματα σχετικά με τη φύση του κοινωνικού φύλου καθαυτού. Ενώ αρχικά πολλοί προβλημάτισαν κοινωνικές έννοιες θηλυκότητας χωρίς να αμφισβητούν την πιθανότητα μιας γυναικείας φύσης, υπό την πίεση της μετα-στρουκτουραλιστικής θεωρίας που όριζε μια κοινωνικά κατασκευασμένη ταυτότητα και υποκειμενικότητα, η έννοια της «φύσης» έγινε σχεδόν αδιανόητη.[x] Δεν ξεπεράστηκαν έτσι μόνο οντολογικές ιδέες για το φύλο καθαυτό αλλά και οποιεσδήποτε οριοθετήσεις μεταξύ του βιολογικού σώματος και του κοινωνικά κατασκευασμένου φύλου.[xi] Σε πιο πρόσφατες εκφάνσεις της η θεωρία αυτή στοχεύει ακριβώς στην ανατροπή των εννοιών της «φυσικότητας» και των κατηγοριών φύλου, επειδή μεταμοντερνιστές θεωρητικοί θεωρούν ότι τέτοιες έννοιες συνεχίζουν τις κανονιστικές τάσεις του δυτικού ανθρωπισμού και ως εκ τούτου περιορίζουν την ατομικότητα.[xii]

Ενώ η φεμινιστική σκέψη έχει υιοθετήσει σχεδόν αμετάβλητα τη θέση ότι το φύλο είναι κοινωνικά κατασκευασμένο, «ποιές κοινωνικές πρακτικές κατασκευάζουν το φύλο, τι σημαίνει η έννοια της κοινωνικής κατασκευής και τι θα πει να έχει κάποιος φύλο, είναι σημαντικές φεμινιστικές αντιπαραθέσεις και αναπάντητα ερωτήματα.» [xiii]

Αυτό αντανακλά μια πιο βαθιά ασυμφωνία περί της μεταφυσικής του ανθρώπου, μια διαφορά στη φεμινιστική σκέψη σχετικά με τον τρόπο που τα σώματα συνδέονται με τη γνωστική και συναισθηματική συνείδηση και πώς το φύλο μπορεί να γίνει αντιληπτό σε σχέση με τις κοινωνικές κατηγορίες και τις ιστορικές διεργασίες χωρίς

να ορίζει κατηγορηματικά ή να ακυρώνει το άτομο, όπως έγινε ιστορικά στην δυτική φιλοσοφία και επιστήμη κατά τις ερμηνείες της φεμινιστικής θεωρίας.

Παράλληλα, μετα-αποικιοκρατικές κριτικές που έθιξαν μη δυτικοί συγγραφείς και μειονότητες στην Δύση έστρεψαν την προσοχή στον εθνοκεντρικό χαρακτήρα των δυτικών φεμινιστικών θεωριών. Πολλοί συγγραφείς έθιξαν το γεγονός ότι αυτές οι θεωρήσεις παρουσίασαν τις συνθήκες των δυτικών γυναικών ως καθολικές και χρησιμοποίησαν αυτές τις συνθήκες ως σημείο αναφοράς για να κατανοήσουν τις συνθήκες των γυναικών στον υπόλοιπο κόσμο.^[xiv] Ορισμένες συγγραφείς από την Αφρική, για παράδειγμα, έδειξαν ότι ο ιμπεριαλισμός και η αποικιοκρατία είχαν υπάρξει πιο σημαντικά εμπόδια για την πρόοδο των γυναικών στην Αφρική σε σχέση με την πατριαρχία που απασχολούσε τόσο τις δυτικές φεμινίστριες.^[xv] Άλλοι Αφρικανοί μελετητές έκαναν κριτική σε φεμινιστικές απεικονίσεις των σχέσεων των φύλων ως απόλυτα ή μονολιθικά ιεραρχικές σε όλες τις κοινωνίες.^[xvi] Παράλληλα, οι Μαύρος Φεμινισμός (Black Feminism) στις Ηνωμένες Πολιτείες έδωσε προσοχή στις διασταυρούμενες διαρθρωτικές και πολιτικές ανισότητες που επηρέαζαν τις ζωές των Αφρικανών-Αμερικανών γυναικών, τις οποίες η θεωρία των δυτικών φεμινιστών δεν είχε καταλάβει.^[xvii] Κατά συνέπεια, οι φεμινίστριες θεωρητικοί στην Δύση υιοθέτησαν σταθερά πιο ποικιλόμορφες εννοιολογικές θεωρήσεις για το φύλο, ώστε να κατανοήσουν καλύτερα τα διαφορετικά συστήματα φύλων στον κόσμο, προσέχοντας ιδιαίτερα τις φυλετικές, ταξικές και εθνικές διαφορές. Αυτή η θεωρητική μετατόπιση υποδηλώνεται στην έννοια της «διατομικότητας» (intersectionality), η οποία αναπτύχθηκε ως αναλυτικό εργαλείο για την ερμηνεία των αλληλένδετων κοινωνικών διαιρέσεων και της ταυτόχρονης επίπτωσής τους στις ατομικές ταυτότητες και τις κοινωνικές σχέσεις.^[xviii]

Συνδέοντας τις θεωρίες του φύλου στη δυτική μεταφυσική της ανθρωπότητας

Οι θεωρίες σχετικά με το φύλο που εξετάστηκαν εδώ δεν είναι εξαντλητικές αλλά προσφέρουν ένα παράθυρο στην εξέλιξη της φεμινιστικής σκέψης γύρω από το φύλο για να αποδειχθεί ότι η σκέψη αυτή υπήρξε ενσωματωμένη στις εμπειρίες των δυτικών κοινωνιών με τον κοινωνικό σεξισμό όπως αυτός εκφράστηκε με σημείο αναφοράς την δυτική θεολογική και αργότερα την εκκοσμικευμένη επιστημονική σκέψη. Συνεπώς, όλες οι φεμινιστικές θεωρήσεις, παρά τις μετέπειτα διακλαδώσεις τους και διαφορές, έχουν εσωτερικέψει μια βαθιά προκατάληψη προς οποιασδήποτε μορφής «θρησκεία» ή κοσμοθεωρία που τολμά να ορίζει τον άνθρωπο ή το φύλο ως φυσικό ή κανονικό.

Επιπλέον, παρά την εξέλιξή της, η δυτική φεμινιστική θεωρία δεν μπόρεσε ποτέ να αποφύγει την βασική υπόθεση μιας θεμελιώδους ιεραρχίας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Αυτή η ιεραρχία έχει βασιστεί σε μια ποικιλία διαφορετικών παραμέτρων όπως έχουν συλληφθεί από

διάφορες θεωρητικούς, όπως: σεξουαλικά χαρακτηριστικά, σεξουαλικά ιδεώδη (κοινωνική θηλυκότητα/αρσενικότητα), γεννητικά/ανατομικά διαφοροποιημένα σώματα και σεξουαλικούς θεσμούς (κοινωνικά αναπαραγόμενα ετερονομιστικά συστήματα). Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό τους ωστόσο είναι ότι θεωρίες περί της ανισότητας των φύλων δεν αποσυνδέθηκαν ποτέ από βαθύτερες μεταφυσικές αντιλήψεις για την ανθρωπότητα και την ανθρώπινη ατομικότητα όπως αυτά ορίστηκαν στην δυτική θεολογική παράδοση και τα φιλοσοφικά ρεύματα του Διαφωτισμού που στιγματίσαν την δυτική σκέψη.

Όπως γίνεται εμφανές στην αρκετά εμπειριστατωμένη ανάλυση της εξέλιξης της θεωρίας του φύλου από τον 16ο έως τον 20ό αιώνα της Linda Nicholson, όταν η χριστιανική θεολογία είχε επιρροή στις δυτικές κοινωνίες, η ατομικότητα και το φύλο εξηγούνταν γενικά θεολογικά. Ίσως γι 'αυτό ήταν ευκολότερο να ομιλεί κανείς για «εσωτερικό» ή «ψυχολογικό» φύλο ή για «ουσιώδη» (essential) θηλυκά ή αρσενικά χαρακτηριστικά. Με τη Βίβλο να χάνει την αυταρχική λαβή της στη δυτική κοινωνία, οι έννοιες του ανθρώπου και του φύλου ανοίχθηκαν σε «επιστημονικές» εξερευνήσεις. Τον 20ο αιώνα, η ανθρώπινη προσωπικότητα θεωρείτο όλο και περισσότερο ως αντανάκλαση κοινωνικών διεργασιών, αλλά υποθέσεις ότι η «βιολογία είναι ο τόπος του σχηματισμού του χαρακτήρα» είχαν ακόμη απήχηση.

Καθώς οι αντι-διαφωτιστικές / αντι-ανθρωπιστικές κριτικές επεκτάθηκαν, τέτοιες θέσεις άρχισαν να αμφισβητούνται και η παλαιότερη «υλιστική μεταφυσική», ο βιολογικός θεμελιωτισμός όπως εξηγήθηκε, προβληματίστηκε. Στη συνέχεια, η φεμινιστική θεωρία του φύλου επικεντρώθηκε στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι άνδρες και οι γυναίκες μπορούν να εξηγηθούν ως κοινωνικά συγκροτημένες οντότητες λόγω των ανατομικών διαφορών, αλλά χωρίς να περιορίζονται σε αυτές. Η άνοδος των μεταμοντερνιστικών θεωρημάτων προώθησε σταδιακά την αντικατάσταση οντολογικών εξηγήσεων που βασίζονταν στη βιολογία με μια «οντολογία κοινωνικών πραγμάτων, σχέσεων και μη έμφυτων (και συχνά κανονιστικών) ειδών». [xix]

Ενώ οι δυτικές φεμινίστριες θα μπορούσαν να είχαν εργαστεί για να αλλάξουν αρνητικές συμπεριφορές προς τις γυναίκες στις δυτικές κοινωνίες καλλιεργώντας ένα πιο ισότιμο σύστημα αξιών, επέλεξαν να θεωρήσουν την διαφορά φύλου ως θεμέλιο της ανισότητας των φύλων κι έκτοτε επιτέθηκαν και υποδαύλισαν την έννοια της φυσικότητας του διμορφικού φύλου δήθεν για να αντιστρέψουν τον κοινωνικό σεξισμό. Το πρόβλημα με αυτήν τους την κίνηση είναι ότι πρότειναν έναν διαχωρισμό του φύλου σε κοινωνικό και βιολογικό, χωρίς ποτέ να απαντήσουν ικανοποιητικά πώς γενετικά, φυσιολογικά και βιολογικά χαρακτηριστικά συνυπάρχουν ή συνεπιδρούν με την ανθρώπινη κοινωνικοποίηση στην διαμόρφωση του φύλου. Πιο πρόσφατες θεωρίες που ξεπέρασαν τελείως τον διαχωρισμό, όπως της περίφημης θεωρίας της απόδοσης του φύλου (gender performativity) της Judith Butler δεν επέλυσε το πρόβλημα γιατί προσέφερε μια επεξήγηση που στην

ουσία μηδένισε την ανθρωπίνη ελευθερία και εμπειρία και επικεντρώθηκε στην συνύπαρξη του υποσυνειδήτου και των κοινωνικών θεσμών (στην οποία θα επιστρέψουμε αργότερα).

Το μεγαλύτερο πρόβλημα όμως με αυτές τις θεωρίες είναι ότι έχουν χρησιμοποιηθεί έξω από τις ιστορικές συνθήκες και την κοσμοθεωρία που τις δημιούργησαν, δηλαδή σε κοινωνίες που δεν βίωσαν ούτε τον κοινωνικό σεξισμό στον οποίον αναφέρονται οι φεμινίστριες της Δύσης, τον δυτικό χριστιανισμό, τον Διαφωτισμό ή την εκκοσμικευμένη επιστήμη που επήλθε μετά. Αυτές οι θεωρίες όχι μόνο υπέθεσαν αλαζονικά (και αποικιοκρατικά) ότι οι εμπειρίες των γυναικών όλου του κόσμου ήταν ίδιες με τις εμπειρίες που είχαν οι δυτικές γυναίκες με τις θρησκευτικές αρχές και την φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη του Διαφωτισμού, αλλά αγνόησαν και συνεχίζουν να αγνοούν τις διαπολιτισμικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι κοινότητες και τα άτομα κατανοούν την οντολογία του ανθρώπου και του φύλου, που μπορεί να είναι εντελώς ασυμβίβαστες με τα ιδανικά της εκκοσμικευμένης δυτικής φεμινιστικής θεωρίας.

Το επόμενο κείμενο της σειράς θα εξετάσει λεπτομερώς την διαφορετική σχέση γυναικών και θεολογίας στις ιστορικά Ορθόδοξες κοινωνίες και θα υποδείξει γιατί οι φεμινιστικές κριτικές βιβλικών παραδόσεων είναι αδικαιολόγητες και λιγότερο σχετικές στην παράδοση αυτή, αλλά και πώς η Ορθόδοξη θεολογία μπορεί να συνεισφέρει στην αντιμετώπιση αρνητικών αντιλήψεων και συμπεριφορών προς τις γυναίκες όπου αυτές υπάρχουν.

Σημειώσεις

---

[i] Joan Kelly, "Early Feminist Theory and the 'Querelle des Femmes', 1400-1789," *Signs* 8, no. 1 (Autumn, 1982): 4-28.

[ii] Mary Wollstonecraft, *A Vindication of the Rights of Woman* (Jonathan Bennett, 2017).

[iii] Mary Daly, *Beyond God the Father: Toward a Philosophy of Women's Liberation* (Boston: Beacon Press, 1973); Rosemary Radford Ruether, *Sexism and God-talk: Toward a Feminist Theology* (Boston: Beacon Press, 1983).

[iv] Moira Gatens, "A Critique of the Gender/Sex Distinction," in *Beyond Marxism? Interventions After Marx*, eds. J. Allen and P. Patton, (Sydney: Intervention Publications, 1983), 142-161; Mari Mikkola, "Feminist Perspectives on Sex and Gender," in *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2016 Edition), ed. E. N. Zalta, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/feminism-gender>.

[v] Asia Friedman, "Unintended Consequences of the Feminist Sex/Gender Distinction," *Gender Online Journal* 43 (2006).

[vi] Christine Delphy, "Rethinking Sex and Gender," in *Feminism in the Study of Religion: A Reader*, ed. Darlene Juschka (New York: Continuum, 2001), 418.

[vii] Linda Nicholson, "Interpreting Gender," *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 20, no. 1 (1994):79-105.

[viii] Gayle Rubin, "The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex," in *Toward an Anthropology of Women*, ed. R. Reiter (Monthly Review Press, 1975), 159.

[ix] Anne Fausto-Sterling, "The Five Sexes: Why Male and Female are not Enough," in *The Sciences*, New York Academy of Sciences (March-April 1993).

[x] Linda Alcoff, "Cultural Feminism versus Post-Structuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory," *Signs* 13, no. 3 (1988): 405-436; Mary G. Dietz, "Current Controversies in Feminist Theory," *Annual Review of Political Science* 6 no. 1 (2003): 399-431.

[xi] Moira Gatens, *A Critique of the Gender/Sex Distinction; Judith Butler, Gender trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (London: Routledge, 1990); Judith Butler, *Bodies that Matter* (London: Routledge, 1993).

[xii] Linda Alcoff, *Visible Identities: Race, Gender, and the Self* (New York: Oxford University Press, 2006).

[xiii] Mari Mikkola, "Feminist Perspectives on Sex and Gender."

[xiv] Chandra Talpade Mohanty, "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses," *Feminist Review* 30 (1988): 61-88; Uma Narayan, "The Project of Feminist Epistemology: Perspectives from a Nonwestern Woman," in *The Feminist Standpoint Theory Reader: Intellectual and Political Controversies*, ed. S. Harding, (New York: Routledge, 2004), 213-224.

[xv] Susan Arndt, "African Gender Trouble and Womanism: An Interview with Chikwenye Ogunyemi and Wanjira Muthoni," *Signs* 25 no. 30 (2000): 709-726; Filomina Chioma Steady, "An Investigative Framework for Gender Research in Africa in the New Millennium," in *African Gender Studies: A Reader*, ed. Oyèrónké Oyèwùmí, (US: Palgrave MacMillan, 2005), 317-319.

[xvi] Ifi Amadiume, *Male Daughters, Female Husbands: Gender and Sex in African Society* (London and New Jersey: Zed Books Ltd, 1987); Modupe Kolawole, *Womanism and African Consciousness* (Africa World Press, Inc., 1997); Oyèrónké Oyèwùmí, *The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1997), Obioma Nnaemeka, *Sisterhood, Feminisms and Power: From Africa to the Diaspora* (Africa World Press Inc., 1998).

[xvii] Michele Tracy Berger and Kathleen Guidroz, eds., *The Intersectional Approach: Transforming the Academy Through Race, Class and Gender* (Chapel Hill: University of North Carolina, 2009).

[xviii] Nira Yuval-Davis, "Intersectionality and Feminist Politics," *European Journal of Women's Studies* 13 no. 3 (2006): 193-209; Berger και Guidroz, *The Intersectional Approach*.

[xix] Mari Mikkola, "Feminist Perspectives on Sex and Gender."

Δημιουργία αρχείου: 30-1-2020.

Τελευταία μορφοποίηση: 30-1-2020.

ΕΠΑΝΩ